

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 27-772(436Lavanttal):929Stadion F. I. G.
Prejeto: 4. 10. 2011

Škof Franc I. Gašpar pl. Stadion in njegov opis lavantinske škofije

LILIJANA URLEP

magistrica znanosti, arhivistka

Nadškofijski arhiv Maribor, Koroška cesta 1, SI–2000 Maribor

e-pošta: lilijana.urlep@nadskofija-maribor.si

IZVLEČEK

Lavantinski škof Franc I. Gašpar pl. Stadion (1673–1704) je na preobodu iz 17. v 18. stoletje sestavil opis takratne lavantinske škofije s sedežem v Št. Andražu v Labotski dolini na današnjem avstrijskem Koroškem, ki jo je leta 1228 ustanovil salzburški nadškof Eberhard II. Delo v latinskem jeziku nosi naslov Relatio Moderni Status Episcopatus Lavantini. V prvem delu članka avtorica na kratko oriše zgodovino škofije, ki se je raztezala na ozemlju današnje avstrijske in slovenske Štajerske ter Koroške, in predstavi delo in življenje škofa Stadion. V drugem delu analizira opis škofije, predstavi obstoječe stanje raziskav ter navede še druge opise, nastale do tega obdobja.

KLJUČNE BESEDE: cerkvena zgodovina, lavantinska škofija, škof Stadion, opis lavantinske škofije, cerkvenoupravna razdelitev, Štajerska, Koroška

ABSTRACT

BISHOP FRANC I. GAŠPAR VON STADION AND HIS DESCRIPTION
OF THE DIOCESE OF LAVANT

At the end of the 17th and in the early 18th century, Franc I. Gašpar von Stadion (1673–1704), bishop of the Diocese of Lavant, compiled a description of the then Lavantine diocese. Founded by the Salzburg archbishop Eberhard II in 1228, the diocese at the time of the description had its seat in St. Andri in Lavanttal in present-day Austrian region of Carinthia. The description is written in Latin and is titled Relatio Moderni Status Episcopatus Lavantini. In the first part of the article the author briefly outlines the history of the diocese, which extended over the territory of present-day Austrian and Slovenian regions of Styria and Carinthia, and presents the life and work of bishop Stadion. In the second part she analyses the description, presents the existing state of research on this matter and mentions some of the accounts, compiled up to that time.

KEY WORDS: church history, the Diocese of Lavant, bishop Stadion, description of the Diocese of Lavant, ecclesiastical administrative division, Styria, Carinthia

Ustanovitev lavantinske škofije in kratek pregled zgodovinskega razvoja do jožefinskih cerkvenih reform

Reka Drava je skoraj tisoč let od začetka devetega stoletja do jožefinskih cerkvenih reform predstavljala mejo med oglejskim patriarhatom na jugu in salzburško nadškofijo na severu. Na ozemlju salzburške metropolije je v bližini današnjega slovenskega ozemlja leta 1072 najprej nastala škofija v Krki na Koroškem, nato je v trinajstem stoletju takratni nadškof Eberhard II. (1200–1246) ustanovil tri t. i. *lastniške* škofije: leta 1216 škofijo Chiemsee na Bavarskem, 1218. škofijo Seckau na Štajerskem in nazadnje leta 1228 škofijo Lavant oz. lavantinsko škofijo s sedežem v Št. Andražu v Labotski dolini na Koroškem. Pri ustanavljanju omenjenih škofij, še posebej sekavske in lavantinske, je nadškof poleg pastoralnega upošteval tudi politični vidik. Hotel je namreč preprečiti, da bi bodisi štajerski bodisi koroški vojvoda ustanovila svoji, od Salzburga neodvisni škofiji.¹

Na podlagi pridobljenega dovoljenja papeža Honorija III. (1216–1227) je nadškof Eberhard **10. maja 1228** v Salzburgu izdal ustanovno listino lavantinske škofije, ki je jasno izražala odvisnost lavantinskega škofa od salzburškega metropolita,² a ni omenjala niti dotacij niti obsega oz. meja škofije. Skromno ozemlje na meji med štajersko in koroško vojvodino je nadškof določil šele leta 1244 v Brežah. Škofiji so pripadle te župnije in podružnice oz. kapele: župnija sv. Andraža v Labotski dolini s podružnicami, župnija Labot (Lavamünd) s podruž-

nicami, župnija Remšnik, župnija sv. Florijana ob Laznici (Gross St. Florian) s podružnicami, podružnica sv. Petra ob Lindenbergu (St. Peter im Sulmtale), kapela sv. Martina v Sulmski dolini (St. Martin im Sulmtal) in kapela sv. Andreja v Slatinskem dolu jugozahodno od Lipnice (St. Andrä im Sausal). Škofija je obsegala svet med Labotom in Št. Andražem do Lipnice na vzhodu in na jugu do Drave med Dravogradom in Breznom oz. Ožbaltom ob Dravi. Od tega ozemlja danes spadata v mariborsko metropolijo Dravograd in dekanija Radlje oz. Marenberg.³

Od ustanovitve škofije naprej so se morali lavantinski škofje vseskozi soočati z negotovimi gmotnimi razmerami, saj je bila lavantinska škofija tudi v primerjavi s krško in sekavsko skromno oz. najslabše dotirana. Škofje – do konca 18. stoletja so večinoma prihajali iz vrst salzburških stolnih kanonikov ter bili plemiškega rodu – so tudi zaradi že omenjenih materialnih razlogov opravljali še druge službe, med temi pa je treba poudariti salzburški generalni vikariat na Koroškem in salzburški vice-domat v Brežah. Med dejavnimi izstopa Jurij III. Stobaeus (Stobej) pl. Palmburg (1584–1618), hkrati namestnik v notranjeavstrijskih deželah, ki je izdelal načrt za rekatolizacijo avstrijskih dednih dežel. Nekateri škofje so bili aktivni celo na tleh oglejskega patriarhata. Škof Leonhard I. pl. Peverl (1508–1536) in Filip I. Renner (1536–1555) sta mdr. posvečala cerkve, kapele in pokopališča, ki so jih oskrunili Turki.⁴

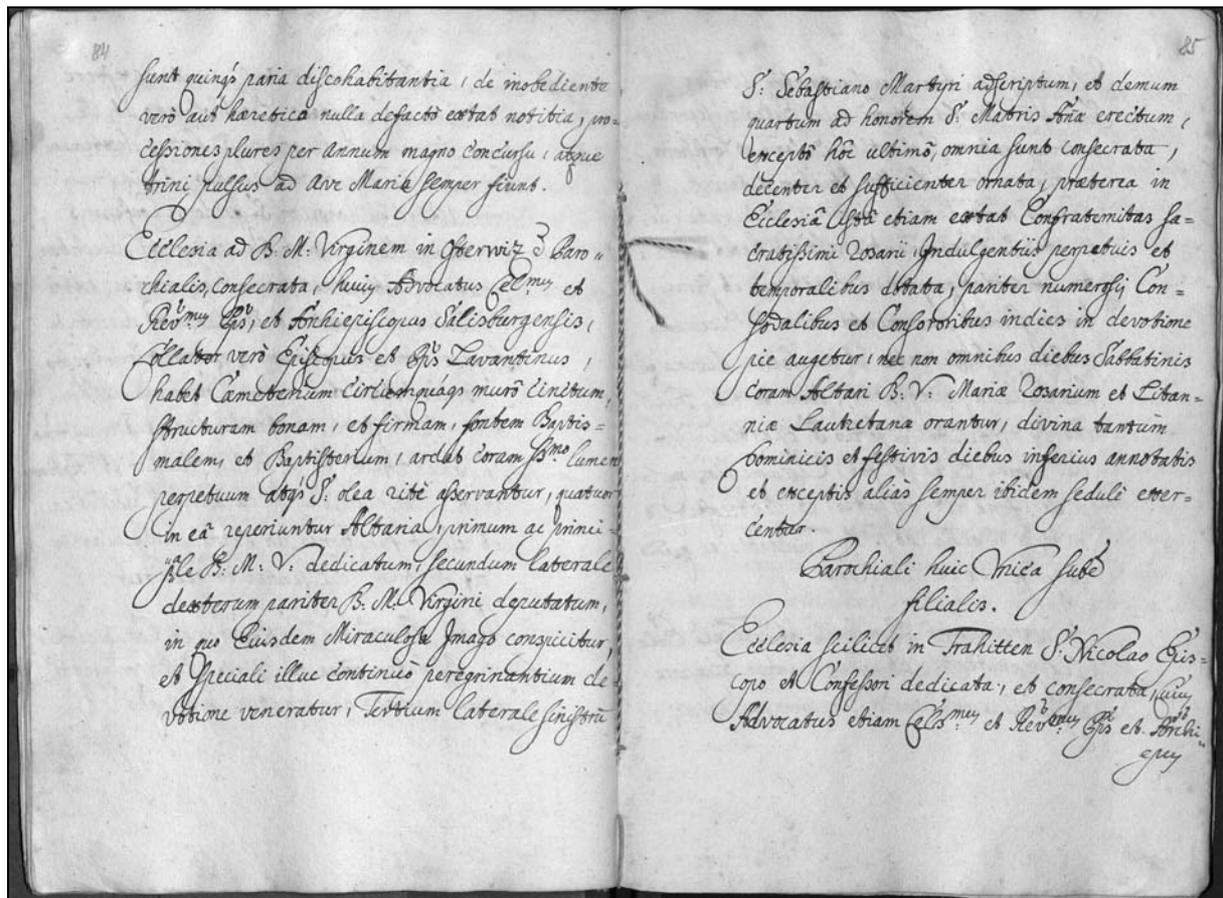
Spremembe omenjene cerkvenoupravne ureditve na naših tleh so se zgodile v 18. stoletju. Leta 1751 je bil ukinjen oglejski patriarhat in namesto njega ustanovljeni videmska in goriška nadškofija za beneški oz. avstrijski del nekdanjega patriarhata. Podoba oz. ozemlje lavantinske škofije so temeljito spremenile jožefinske cerkvene reforme. Po regulaciji škofijskih meja leta 1788 je pridobila celjsko okrožje na Štajerskem in velikovsko na Koroškem

¹ O ustanovitvi lavantinske škofije glej: Tangl: *Reihe der Bischöfe von Lavant*, str. 54–61; Kovačič: *Zgodovina lavantinske škofije (1228–1928)*, str. 155–158; Ožinger: *Zgodovina mariborsko-lavantinske škofije*, str. 68–70; Dolinar: *Ustanovitev lavantinske škofije*, str. 287–300.

² Salzburški metropolit oz. nadškof je imenovanje, potrditev in posvetitev lavantinskega škofa pridržal izključno sebi in svojim naslednikom, imenovani škof je moral nadškofu še pred posvetitvijo vpričo salzburškega stolnega kapitlja prisesti z zvestobo in pokorščino. Kot lavantinski škof ni smel sodelovati pri volitvah nadškofa, razen če ni bil obenem član salzburškega stolnega kapitlja, ter brez posebnega pooblastila opravljati pontifikalnih opravil v salzburški stolnici ali izven meja svoje škofije. Več o določilih ustanovne listine glej: Tangl: *Reihe der Bischöfe von Lavant*, str. 57–61; Kovačič: *Zgodovina lavantinske škofije (1228–1928)*, str. 155–158. Listina je objavljena v: *Monumenta historica ducatus Carinthiae* IV./I., št. 1886, str. 148–149; Zahn: *Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark*, II, str. 318–319; Kovačič: *Zgodovina lavantinske škofije (1228–1928)*, str. 450–451. Obširen regest: Ožinger: *Listine mariborske škofije v Pokrajinskem arhivu Maribor*, str. 5. Prepis listine je v Nadškofijskem arhivu Maribor v kopalni knjigi Codex Henrici: NŠAM, Zbirka rokopisov, Codex Henrici, f. 34, št. 85.

³ Kovačič: *Zgodovina lavantinske škofije (1228–1928)*, str. 158; Tangl: *Reihe der Bischöfe von Lavant*, str. 58–59. Prepis listine, s katero je nadškof Eberhard II. leta 1244 določil obseg oz. ozemlje škofije, je v kopalni knjigi Codex Henrici. NŠAM, Zbirka rokopisov, Codex Henrici, f. 34, št. 86. Obseg škofije je označen kot *unam diaetam et dimidiam dioecesis*. Isto pravilo je nadškof upošteval tudi pri ustanovitvi sekavske škofije. Amon: *Die Bischöfe von Graz-Seckau 1218 bis 1968*, str. 18–19.

⁴ O aktivnosti lavantinskih škofov na tleh oglejskega patriarhata: Hutz: *Das Weiberegister des Lavanter Bischofs Leonhard Peurl 1509–1536*; Veselsky: *Die Konsekrationsberichte aus den Ordinations- und Konsekrationsprotokollen der Bischöfe von Lavant im 16. Jahrhundert*; Kovačič: *Zgodovina lavantinske škofije (1228–1928)*, str. 189–192.

Relatio Moderno Status Episcopatus Lavantini, 1702.

ter sekavski škofiji odstopila štajersko ozemlje severno od Drave, škofijski sedež pa je ostal v Št. Andražu na Koroškem.⁵ V petstošestdesetletnem obdobju od ustanovitve škofije do jožefinskih cerkvenih reform se je na škofijskem sedežu zvrstilo osemindvajset škofov, med njimi tudi osemindvajseti škof oz. knezoškof Franc I. Gašper pl. Stadion (1673–1704).

Življenje in delovanje škofa Franca I. Gašperja pl. Stadion

Franc I. Gašpar⁶ oz. Franc I. Gašper pl. Sta-

dion⁷ se je rodil okoli leta 1644 v Solothurnu v Švici. Na mesto lavantinskega škofa ga je 21. oktobra 1673 imenoval takratni salzburški nadškof in nekdanji lavantinski škof Maksimilijan Gandolf, baron pl. Kuenburg,⁸ 29. maja naslednje leto je bil posvečen. Kot lavantinski škof je s papeškim spregledom – podobno kot večina njegovih predhodnikov in naslednikov – obdržal svoje tri beneficije oz. kanonikate v Würzburgu, Bambergu in Salzburgu. Službo lavantinskega škofa je opravljal trideset let. Po smrti 13. februarja 1704 v Št. Andražu je bil najprej pokopan v tamkajšnji stolnici, petnajst let kasneje pa so njegovo truplo prepeljali v lo-retsko cerkev.⁹

⁵ Nadaljnje spremembe so se zgodile v času škofa Slomška, ki je sedež škofije prenesel v Maribor, pridobil mariborsko okrožje in krški škofiji odstopil velikovško, ter po prvi svetovni vojni. O zgodovini lavantinske oz. kasneje mariborske (nad)škofije mdr. Kovačič: *Zgodovina lavantinske škofije (1228–1928)*; Ožinger: *Zgodovina mariborsko-lavantinske škofije*, str. 68–80. Za ozemeljski razvoj škofije glej: Dolinar; Slovenska cerkvena pokrajina.

⁶ Navedeno obliko imena mdr. uporablja Kovačič v svojem delu *Zgodovina Lavantinske škofije (1228–1928)*, isto obliko navaja *Letopis Cerkve na Slovenskem*, str. 487.

⁷ O škofu Stadionu so med drugimi pisali: Tangl: *Reihe der Bischöfe von Lavant*, str. 291–306; Kovačič: *Zgodovina lavantinske škofije (1228–1928)*, str. 299–301; *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648*, str. 480–481.

⁸ Maksimilijan Gandolf baron pl. Kuenburg se je rodil 30. oktobra 1622 v Gradcu. V letih 1654–1665 je bil lavantinski škof, 1665–1668/1670 sekavski ter 1668–1687 salzburški nadškof. Leta 1686 ga je papež Inocenc XI. imenoval za kardinala. Umrli je 3. maja 1687 v Salzburgu.

⁹ Kirche Maria Loreto.

Kot škof je večkrat vizitiral škofijo ter posvečal cerkve in oltarje, tuja pa mu ni bila niti arhitektura. Pri Št. Andražu je v letih 1683–1687 na osnovi prvotne kapelice oz. loretske hišice,¹⁰ ki jo je dal leta 1647 sezidati škof Albert pl. Priamis (1640–1654), postavil veličastno loretsko cerkev. Skrbel je za obnovo škofijskih poslopij, zgrajenih in obnovljenih je bilo več sakralnih objektov po vsej škofiji. Prizadeval si je za izboljšanje gmotne podlage škofije in kapitlja. Leta 1679 je od nadškofa Kuenburga prejel gospostvo oz. posestvo Thürn ter štiri leta kasneje še dve hiši v Št. Andražu s pripadajočo posestjo vred.¹¹ Kljub tem dotacijam gmotne težave niso bile dokončno rešene.

Škof Franc I. Gašper je tako kot večina lavantinskih škofov od konca 16. stoletja do jožefinskih cerkvenih reform opravljal službo salzburškega generalnega vikarja na Koroškem. Le redko je segel na ozemlje oglejskega patriarhata. Leta 1684 ga je papeški nuncij pooblastil, da posveti podružnično cerkev sv. Jožefa na Studencih pri Mariboru,¹² na začetku 18. stoletja leta 1700 pa cerkev sv. Lenarta v župniji Kapela oz. Kapele.¹³

Škof Stadion in njegov opis lavantinske škofije

Za zgodovino lavantinske škofije in krajevno zgodovino je škof Stadion še posebej pomemben, ker je – najverjetneje na podlagi vizitacijskih poročil – sestavil oz. dal sestaviti podroben in obširen opis takratne lavantinske škofije, ki so ga mdr. omenjali in uporabljali zgodovinarji Karlmann Tangl, Franc Kovačič, Ignacij Orožen ter škof Mihael Napotnik. Tangl, ki ga je povzel Kovačič, je bil do opisa, ki naj bi po njegovi oceni nastal po letu 1687, ko je škof dokončal graditev loretske cerkve v Št. Andražu, zelo kritičen in mu očital številne napake in popravke, ki jih je opravila tuja roka; te je analiziral in komentiral. Opis po njegovem ni popoln, ker manjka večina župnij na današnjem avstrijskem Štajerskem.¹⁴

Na podlagi pregleda gradiva, shranjenega v Nadškofijskem arhivu Maribor, je bilo ugotovljeno, da je v arhivu več variant oz. različic škofovega opisa, ki se razlikujejo tudi po vsebini. Med vizitacijami, ki so del fonda Škofijska pisarna, so (vsaj) tri nedatirane verzije, napisane v latinskem jeziku na posameznih polah. Naslov omenjenih variant, nastalih po letu 1687, je *Descriptio Moderni Status Episcopatus Lavantini*.¹⁵ Nobena izmed različic, ki so jih sodeč po različnih pisavah pisale oz. prepisovale različne osebe, ni popolna, opazne so vsebinske razlike. Škofija je opisana v celoti, vključno s štajerskim delom. Pri dveh so jasno vidne številne opombe ter popravki, dodani so celi odstavki besedila. Pri tretji opomb skoraj ni, odstranjene in korigirane so številne napake, ki jih je očital Tangl.¹⁶

Končno varianta oz. obliko opisa predstavlja na roko napisana knjiga z mehko vezavo, ki nosi naslov *Relatio Moderni Status Episcopatus Lavantini oz. Descriptio Dio(ese)sis Lavantinae 1702*.¹⁷ Opis je nastal v Št. Andražu in je datiran z 2. januarjem 1702. Delo oz. knjigo s stotimi stranmi, v katerem je škofija opisana v celoti brez večjih napak ali popravkov, je škof uporabljal pri poslovanju z višjimi oblastmi, to pa je vidno iz na koncu dodanega seznama pritožb oz. gravamine.

Škof Stadion je opis škofije – najverjetneje z nekaj pomoči – začel pripravljati po letu 1687, dokončna oblika je po narejenih popravkih in korekturah nastala petnajst let kasneje. Čeprav je med končevanjem opisa popravil precej nepravilnosti in napak, ki so se pojavljale v zgodnejših verzijah, so nekatere stvari kljub vsemu ostale nejasne ali nepopolne. Nekatere navedbe krajev so nenatančne ali zgolj približne, pogosta je fraza *ante paucos annos*, ki

¹⁰ Loretsko kapelo oz. hišico, ki je po Stadionovi zidavi ostala znotraj nove loretske cerkve, so odstranili oz. porušili v letih 1790–1793. Kärnten, str. 518.

¹¹ Več o posestnih zadevah: NŠAM, Fond Škofijska pisarna, F 1 – Bistum Lavant, temporalije, šk. 3.

¹² Orožen: *Das Bistum und die Diözese Lavant*, str. 574.

¹³ Najverjetneje današnja župnijska cerkev sv. Lenarta v Zabukovju v bližini Kapel pri Brežicah. Župnija Kapele pri Brežicah, ki je omenjena, je bila sicer ustanovljena oz. vzpostavljena šele v času jožefinskih cerkvenih reform. NŠAM, Fond Škofijska pisarna, F 2 – Bistum Lavant, spiritalije, šk. 5.

¹⁴ Tangl: *Reiche der Bischöfe von Lavant*, str. 293, Kovačič: *Zgodovina lavantinske škofije (1228–1928)*, str. 300.

¹⁵ Omenjene verzije so v dveh različnih tehničnih enotah oz. kartonih z oznakama: NŠAM, Fond Škofijska pisarn, F61 – Kanonične vizitacije in birmovanja, šk. 1/8 ter NŠAM, Fond Škofijska pisarn, F 61 – Kanonične vizitacije in birmovanja, šk. 2/2. Pod prvo oznako je ena sama verzija, kjer manjkajo opisi župnij na današnjem avstrijskem Štajerskem, pod drugo oznako pa dve nepopolni verziji, vidni pa so tudi elementi tretje in celo četrte. Verziji sta odloženi skupaj z vizitacijami oz. vizitacijskimi poročili za obdobje 1724–1727. Možno je, da sta bili verziji opisa napačno odloženi ali pa so Stadionov opis škofije pri vizitacijah uporabljali kasnejši škofje.

¹⁶ Ker so verzije nepopolne in neurejene, ni mogoče ugotoviti, katero je uporabljal Tangl, ki je poleg tega v svoji kritiki mdr. navajal nekatere podatke, največkrat finančne narave, ki se v dotlej znanih verzijah ne pojavljajo, to pa nakazuje možnost obstoja še nadaljnjih verzij.

¹⁷ NŠAM, Fond Škofijska pisarna, F 1 – Bistum Lavant, temporalije, *Relatio Moderni Status Episcopatus Lavantini*. *Relatio* oz. *Descriptio* sta mdr. uporabljala in navajala Ignacij Orožen in škof Mihael Napotnik.

otežuje datacijo, nekateri podatki o statusu posameznih cerkva pa so nejasni ali vprašljivi.

Elementi opisa

V opisu je škof podrobno prikazal vse župnijske cerkve s pripadajočimi podružnicami vred. Pri orisu župnijskih cerkva je najprej navedel podatke o posvetitvi, odvetniku oz. patronu/prezentatorju¹⁸ ter morebitni inkorporaciji. Po tovrstnih podatkih je naštel oz. orisal oltarje in tako lahko vidimo, da je bil skoraj v vsaki cerkvi Marijin oltar. Zanimal ga je zunanji videz objekta oz. ohranjenost zidov ter obstoj pokopališča. Če so bili v slabem stanju, je to skrbno zabeležil. V opisu ne manjkajo niti podatki o krstnem kamnu, baptisteriju, svetih oljih ter vsem, kar je potrebno za branje svetih maš. Pri večini župnijskih cerkva so obstajale cerkvene bratovščine. Škof je navedel podatke o njihovi kanonični ustanovitvi, dotacijah in dejavnosti njihovih članov. Na koncu je še zabeležil, kdo upravlja župnijo in kako pogosto so bogoslužja.

Opisu župnijske cerkve sledi opis vseh podružničnih cerkva in morebitnih kapel z navedbo podobnih elementov. Na koncu opisa župnij najdemo zapisek o številu obhajancev oz. ljudi, ki so v velikonočnem času prejeli sveto obhajilo, oceno moralnega in verskega stanja v župniji ter navedbo morebitnih hudih pregreh. Med temi je bila v takratnem času strah vzbujajoča herezija/sic! oz. ostanki protestantizma. Tovrstno stanje je bilo v škofiji popolnoma zadovoljivo, saj ni bilo nobenega očitnega heretika, med hude grešnike so šтели samo zakonce, ki so brez dovoljenja oz. dispensa cerkvenih oblasti šli po svojih poteh. Čisto na koncu je pristavil še podatek o krščanskem nauku ter verskih praksah v župniji. Na drugi strani v opisu manjkajo nekateri podatki, ki so sicer v vizitacijskih zapisnikih in so pomembni za raziskovanje cerkvene zgodovine.¹⁹

Ostali opisi iz tega obdobja

Škof se je pri sestavljanju opisa lahko opiral na

vizitacijska poročila, razne sezname²⁰ in preostale zapise, ki so jih takrat hranili v škofiji. Na pobudo škofa Kuenburga je leta 1655 nastal opis škofije z naslovom *Descriptio Omnium Dioeceseos Lavantinensis Parochiarum cum omnibus Filialibus ad eas pertinentibus et assignatione Iuris Patronatus seu Praesentationis et Advocatiae*,²¹ v katerem so bile našteje vse župnijske cerkve s podružnicami v škofiji²² ter cerkve na ozemlju salzburške nadškofije, pri katerih je lavantinskemu škofu pripadala prezentacijska pravica ali odvetništvo. Zapis je sicer slabo ohranjen. Na podlagi opisa oz. seznama škofa Kuenburga sta proti koncu 17. stoletja – torej v času škofa Stadion – nastala še dva, prvi je s konca 17. stoletja, ni datiran in nima naslova.²³ Je skoraj identičen opisu iz leta 1655 razen v nekaj malenkostnih dopolnilih. Dodana je recimo cerkev Sv. treh kraljev na Radelci, ki so jo začeli graditi po letu 1691, na podlagi tega pa lahko sklepamo, da je seznam nastal po tem letu. Opis oz. seznam je zanimiv tudi zato, ker so bile v 18. stoletju dodatno pripisane podružnice, ki so nastale po letu 1700.²⁴ Drugi opis ima enak naslov kot Kuenburgov in je v knjigi *Formularium et descriptio Diocesis Lavantinae 1690*.²⁵ V tem opisu oz. seznamu je poleg starejših cerkva zabeležena že omenjena cerkev Sv. treh kraljev, za katero je navedeno, da je temeljni kamen položil škof Stadion leta 1691. Stolni prošt in zgodovinar Ignacij Orožen, ki je sicer poznal tudi Stadionov natančnejši opis, je omenjeni seznam uporabil in navedel v svojem delu *Das Bistum und die Diözese Lavant*.²⁶ Še

¹⁸ Navedbe o odvetnikih in patronih se ne ujemajo vedno z navedbami v preostalih opisih in virih, vendar je pri tem treba opozoriti na to, da se omenjene pravice prenašajo in dedujejo in da so bile občasno sporne.

¹⁹ Tako se v opisu nikjer ne pojavljajo podatki o premoženju posameznih cerkva, duhovniki oz. redovniki, ki so delovali v posameznih župnijah, niso navedeni poimensko. Prav tako ni podatkov o štolnini ali matičnih knjigah, cerkvena oprema ni nikjer natančno opisana.

²⁰ Glej npr.: *Seznam župnij komisariata St. Florian 1571*. NŠAM, Fond Škofijska pisarna, F 1 – Bistum Lavant, temporalije, šk. 1/7.

²¹ NŠAM, Fond Škofijska pisarna, F1 – Bistum Lavant, temporalije, šk. 1/9, Descriptio 1655.

²² Št. Andraž v Labotski dolini, Maria Rojach, St. Georgen sub Stein, Labot, proštija Dravograd, Brückl, Muta, Radlje, vikariat Pernice, Brezno, Remšnik, St. Florian oz. Gross St. Florian, Schwanberg, Holleneegg, vikariat Deutschlandsberg, Osterwitz, Freiland, Gams/Bad Gams, St. Andrä im Sausal, Gleinstätten, Altenmarkt ter St. Peter im Sulmtale.

²³ NŠAM, Fond Škofijska pisarna, F1 – Bistum Lavant, temporalije, šk. 1/9. Opis je napačno uvrščen oz. voden skupaj s Kuenburgovim opisom iz leta 1655, čeprav je kasnejša varianta tega opisa.

²⁴ Naknadno so bile pripisane novo zgrajene podružnične cerkve sv. Patrika v Hollenegg, sv. Valentina v Wettmannstättenu in cerkev Sv. trojice pri Labotu (danes Kalvarienbergkirche), ki datirajo v 18. oz. konec 17. stoletja.

²⁵ NŠAM, Fond Škofijska pisarna, F1 – Bistum Lavant, temporalije, Formularium et descriptio Diocesis Lavantinae 1690. Zaradi opombe o položitvi temeljnega kamna za cerkev Sv. treh kraljev lahko sklepamo, da je formularij začel nastajati leta 1690, dokončan pa je bil kakšno leto kasneje.

²⁶ Orožen: *Das Bistum und die Diözese Lavant*, str. VI–XI.

starejši prikaz lavantinske škofije lahko najdemo v pismu škofa Stobeja papežu Klemenu VIII. z dne 23. aprila 1599, v katerem se je škof po kratkem orisu škofije pohvalil z izvedeno protireformacijo in s cvetočim stanjem v škofiji.²⁷

Predstavitev in analiza Stadionovega opisa škofije

Čeprav je škof Stadion verjetno poznal navedene opise,²⁸ je pri sestavljanju svojega dela ubral drugačno pot. Njegov opis je precej obsežnejši kot prej navedeni, saj ti obsegajo samo nekaj strani, župnije pa si sledijo v drugačnem vrstnem redu. V opisu je poleg drobcev iz zgodovine škofije in lastnega službovanja označil in opisal vse župnije ter vse sakralne objekte. Poleg tega je vključil tri samostane oz. samostanke skupnosti, ki so bile pod jurisdikcijo lavantinskih škofov.²⁹ Pri opisu je upošteval takratno delitev škofije na arhidiakoniat v Št. Andražu in komisariat sv. Florijana.

Na začetku opisa³⁰ oz. v uvodu je navedel tri pomembne dogodke iz zgodovine škofije: ustanovitev, pridobitev novih posesti leta 1679 in 1683 (za to je bil najbolj zaslužen že večkrat omenjeni nadškof Kuenburg) ter podelitev knežjega naziva. Naziv je podelil cesar Friderik III. Habsburški leta 1457.³¹ Pri prikazu svojega delovanja se ni pozabil pohvaliti, da si je kot škof prizadeval ne samo za izboljšanje gmotnega položaja, ampak tudi za obnovo škofijske rezidence in nekaterih drugih poslopij po škofiji. Za to je dal na voljo celo svoja lastna sredstva. Obenem je potožil, da ga kljub vsemu težijo denarne težave in stiskajo razna bremena, da bo velikanske kupe neplačanih davkov težko plačati.³²

Po teh kratkih uvodnih besedah je v Št. Andražu poleg škofijske rezidence in stolnice predstavil stolni kapitelj regularnih kanonikov reda sv. Avguština, v katerem je bilo takrat poleg prošta in

dekana kar petnajst kanonikov. Za kapitelj je med drugim navedel, da zaradi prejetih volil naraščata število kanonikov in premoženje kapitlja. Nazadnje je leta 1697 prejel volilo grofa Dernbacha, ki mu je zapustil sredstva za vzdrževanja dveh kanonikov in več kot 680 knjig. Kapitelj sam voli prošta,³³ ki opravlja službo arhidiakona in ima dovoljenje za nošo pontifikalij. Zgodovinarja Tangl in Kovačič sta kasneje ta opis zavrnila kot pretiranega in opozorila, da je bil kapitelj v tem času zelo zadolžen.³⁴

V Št. Andražu je omenil še špital ob mestnih vratih, loretsko cerkev,³⁵ samostan dominikank, ki jih je v Št. Andraž iz samostana v Marenbergu poklical škof Priamis,³⁶ ter osem cerkva, ki so bile inkorporirane stolnici oz. kapitlju v Št. Andražu. To so bile cerkve sv. Janeza Krstnika v Pöllingu,³⁷ sv. Jurija v Lomu,³⁸ sv. Ožbalta v Schönwegu,³⁹ sv. Marjete na Čreti,⁴⁰ sv. Jakoba *na poti k samostanu v Šentpavlu*,⁴¹ sv. Janeza in Pavla oz. Filipa in Jakoba v

³³ Nadškof Eberehard II. je sicer že ob ustanovitvi škofije določil, da si lahko kapitelj v Št. Andražu sam izvoli prošta, vendar lahko izbira samo med člani salzburškega stolnega kapitlja. Škof Stadion je v opisu priznal, da kanoniki kaj radi obidejo to pravilo, in sicer tako, da po smrti prejšnjega prošta za njegovega naslednika kot najprimernejšega predlagajo dekana salzburškega stolnega kapitlja. In če ta imenovanje zavrne /ut semper factum/, so na vrsti volitve. *Relatio Moderni Status Episcopatus Lavantini*, str. 7.

³⁴ Tangl: *Reiche der Bischöfe von Lavant*, str. 291–300; Kovačič: *Zgodovina lavantinske škofije (1228–1928)*, str. 300. Več o lavantinskem stolnem kapitlju glej: Ambrožič: *Iz zgodovine lavantinskega (mariborskega) stolnega kapitlja v Št. Andražu in Mariboru*, str. 59–101.

³⁵ Ob opisu špitala in loretske cerkve škof ni pozabil omeniti, da je za obnovo oz. zidavo daroval svoja lastna sredstva.

³⁶ V različnih verzijah opisa je škof Priamis naveden bodisi kot prvi bodisi kot tretji predhodnik škofa Stadion, to pa je ena izmed napak, ki jih je opazil Tangl. Škof Priamis je bil tretji predhodnik škofa Stadion, ki je najprej poklical dominikanke iz Marenberga, vendar takrat samostan še ni bil v celoti dograjen. Dokončno so se naselile v času škofa Sebastijana, grofa Pöttinga (1665–1673), ki je bil neposredni predhodnik škofa Stadion. To navaja tudi marenberška samostanska kronika, nastala v letih 1686–1712. Glej: NŠAM, Fond Dekanije, D XVI – Radlje, Marenbergerischen Lüst Garthen, str. 84–91.

³⁷ Danes župnijska cerkev župnije Pölling; zaradi preglednejšega načina navajanja tudi župnija Pölling z župnijsko cerkvijo sv. Janeza Krstnika oz. župnija Pölling.

³⁸ Danes župnija Lamm z župnijsko cerkvijo sv. Jurija. Do leta 1813 je bila podružnica župnije Pölling.

³⁹ Sv. Ožbalt v Schönwegu (St. Oswald in Schönweg). Še danes podružnica župnije Št. Andraž. Podatki o župnijah in cerkvah, vključno z imeni oz. nazivi, so navedeni na osnovi podatkov v šematizmih krške oz. sekavske škofije.

⁴⁰ Sv. Marjeta na Čreti (St. Margaret in Tschrietes). Danes podružnica župnije Pölling.

⁴¹ Sv. Jakob pri Kollnitzu (St. Jakob ob Kollnitz). Še danes podružnica župnije Št. Andraž.

²⁷ Stobej von Palmburg: *Epistolae ad Diversos*, str. 33–38.

²⁸ Na poznavanje treh opisov iz 17. stoletja lahko sklepamo na podlagi omembe cerkve oz. kapele sv. Tomaža na gradu Kolleg pri Št. Andražu, ki se pojavlja samo v Kuenburgovem opisu iz leta 1655, nedatiranem opisu, nastalem po letu 1691, in eni izmed zgodnejših različic Stadionovega opisa.

²⁹ To so bili avguštinci v Št. Andražu in dominikanke v Št. Andražu in Radljah.

³⁰ Pri opisu škofije se, razen če ni drugače navedeno, uporablja oz. upošteva *Relatio Moderni Status Episcopatus Lavantini* iz leta 1702.

³¹ Osebni naziv kneza je sicer leta 1318 od Friderika III. Lepega prejel že škof Dietrich Wolfhauer (1317–1332).

³² *Relatio Moderni Status Episcopatus Lavantini*, str. 2–3.

Jaklingu,⁴² sv. Florijana in Pankracija na gradu Kollnitz in sv. Martina v Fischeringu.⁴³ Za bogoslužje v vseh omenjenih cerkvah so bili pristojni kanoniki iz Št. Andraža.

V opisih, ki temeljijo na Kuenburgovem opisu, so vse omenjene cerkve navedene kot podružnice, škof Stadion pa je cerkve sv. Janeza Krstnika v Pöllingu, sv. Jakoba in sv. Martina v Fischeringu omenjal in kot župnijske in podružnične. Podatek o župnijskem statusu najverjetneje drži za *župnijo Pölling*, ki je glede na podatke v šematizmih krške škofije kot župnija prvič omenjena leta 1619.⁴⁴ V arhivskih virih se pojavlja kot župnija z vikarjem,⁴⁵ matične knjige segajo v 17. stoletje, kot samostojna župnija je bila omenjena tudi pred jožefinskimi reformami.⁴⁶

Kot prvo sosedo je Stadion omenil župnijo **Maria Rojach**. Za bogoslužje v župnijski cerkvi in štirih podružničnih cerkvah sv. Sebastijana v Siebendingu,⁴⁷ sv. Ulrika,⁴⁸ sv. Lovrenca, mučenca, v Gemmersdorfu,⁴⁹ in sv. Urbana v Reidebnu,⁵⁰ so bili odgovorni kanoniki iz Št. Andraža. V župniji je bilo približno dva tisoč obhajancev in šeststo trinšestdeset/sic! neobhajancev oz. neobhajanih.

Med lavantinskimi cerkvami je ugledno mesto zavzemala proštija **Dravograd** s kapitljem, ki je v času škofa Stadiona oz. nastanka opisa štel tri člane: prošta, vikarja in kaplana, ki skrbeli za bogoslužje. Pripadale so ji podružnične cerkve sv. Vida,⁵¹ ki jo je nekoliko kazil zvonik, poškodovan v požaru, sv. Janeza Krstnika na Ojstrici,⁵² ki se sicer

v drugih popisih označuje kot kooperatura,⁵³ sv. Duha na Ojstrici,⁵⁴ sv. Lenarta na Viču,⁵⁵ sv. Sebastijana v Dravogradu⁵⁶ ter sv. Marije Magdalene ob Velki.⁵⁷ Proštija je bila inkorporirana župnija **Brückl**⁵⁸ z devetimi podružničnimi cerkvami sv. Mihaela v Gösselingu,⁵⁹ ki je v preostalih popisih označena kot kooperatura, sv. Gertrude v Pöllingu,⁶⁰ sv. Dionizija,⁶¹ sv. Magdalene,⁶² sv. Lovrenca/Lavrencija na Šentjanski gori,⁶³ verjetno neposvečena, sv. Ulrika na Šentjanski gori,⁶⁴ sv. Andreja na Šentjanski gori,⁶⁵ sv. Gregorja⁶⁶ ter sv. Petra.⁶⁷ V župniji Brückl oz. Mostič je deloval vikar s kaplanom.

Po opisu Dravograda je Stadion v Radljah predstavil ugleden samostan dominikank s pripadajočo cerkvijo Marijinega oznanjenja⁶⁸ ter župnijo **Radlje** z župnijsko cerkvijo nadangela Mihaela. V župnijo sta poleg obnovljenih cerkva sv. Egidija v Gornji Vižingi⁶⁹ in sv. Martina na Spodnji Vižingi⁷⁰

⁴² Sv. Janez in Pavel v Jakling (St. Johann und Paul in Jakling). Še danes podružnica župnije Št. Andraž. Orožen navaja dve cerkvi, in sicer cerkev sv. Filipa in Jakoba, ki naj bi bila podružnica župnije Št. Andraž, in cerkev sv. Janeza in Pavla, ki naj bi bila podružnica župnije Maria Rojach. Orožen: *Das Bistum und die Diözese Lavant*, str. VI.

⁴³ Fischering (St. Martin). Danes podružnica župnije Št. Andraž.

⁴⁴ Personalstand der Säkular – und Regular – Geistlichkeit der Diözese Gurk in Kärnten im Jahre 1914, str. 85.

⁴⁵ Kot župnija z vikarjem se recimo navaja pri potrdilih o prejemu škofijskih dekretov. NŠAM, Fond Škofijska pisarna, F 2 – Bistum Lavant, spiritualije, šk. 4.

⁴⁶ Tropper: *Vom Missionsgebiet zum Landesbistum*, str. 266.

⁴⁷ Siebending (St. Sebastian). Danes podružnica župnije Št. Andraž. Stadion je kraj navedel kot *Sigmuntingen*.

⁴⁸ Danes župnija sv. Ulrika/Urha (St. Ulrich an der Goding), jožefinska župnija. V prvih verzijah se napačno pojavlja kot cerkev sv. Ulrika v Sigerstorfu, na to je opozoril že Tangl.

⁴⁹ Sv. Lovrenc v Gemmersdorfu (St. Lorenz zu Gemmersdorf). Še danes podružnica župnije Maria Rojach.

⁵⁰ St. Urban in Reideben. Danes podružnica zgoraj omenjene župnije sv. Urha.

⁵¹ Sv. Vid v Dravogradu. Podružnica župnije Dravograd.

⁵² Danes župnija Ojstrica z župnijsko cerkvijo sv. Janeza Krstnika.

⁵³ Škof Stadion je opisu nakazal, da bi cerkev, ki ima vso potrebno opremo, lahko rabila kot župnijska.

⁵⁴ Sv. Duh na Ojstrici. Danes podružnica župnije Ojstrica.

⁵⁵ Danes dravogradska podružnica.

⁵⁶ Tudi cerkev sv. Boštjana. Danes dravogradska podružnica.

⁵⁷ Sv. Magdalena na Vratih. Dravogradska podružnica.

⁵⁸ Župnija Brückl ali St. Johann am Brückl, slovensko Št. Janž na Mostiču oz. Šentjanž na Mostiču, severozahodno od Velikovca. Jože Curk pri opisu Dravograda uporablja toponim Mostec. Curk: *Dravograd z okolico*, str. 5.

⁵⁹ Sv. Mihael v Gösselingu oz. sv. Mihel na (Dolgem) jezeru (St. Michael in Gösseling). Danes podružnica župnije *Launsdorf und St. Sebastian*.

⁶⁰ St. Gertraud am Pölling. Nekdanja podružnična cerkev župnije Brückl, danes profanirana. Kärnten, str. 468. Za cerkev sv. Gertrude je škof Stadion navedel, da je bila v zelo slabem stanju in da se krški prošt, ki je bil odvetnik cerkve, za to stanje sploh ni zmenil. *Relatio Moderni Status Diocesis Lavantini*, str. 36.

⁶¹ Danes cerkev Štirinajstih pomočnikov v stiski v kraju Železen (Selesen). Podružnica župnije Mostič oz. Brückl. Še leta 1729 je bila omenjena kot cerkev sv. Dionizija. Kärnten, str. 644.

⁶² Sv. Magdalena v Fresslitznu (St. Magdalena in Fresslitzten). Še danes podružnica župnije Brückl.

⁶³ Sv. Lovrenc na Šentjanski gori (St. Lorenzen am Johannserberg). Še danes podružnica župnije Brückl.

⁶⁴ Danes župnija sv. Ulrika/Urha na Šentjanski gori, tudi Šenturh na Šentjanski gori (St. Ulrich am Johannserberg).

⁶⁵ Sv. Andrej na Šentjanski gori (St. Andreas auf der Gretschitz am Johannserberg). Danes podružnica župnije sv. Ulrika/Urha na Šentjanski gori.

⁶⁶ Sv. Gregor na Krki (St. Gregor in Gregorn). Nekdanja podružnična cerkev, pred drugo svetovno vojno profanirana, danes samo še ruševine. Kärnten, str. 538.

⁶⁷ Sv. Peter pri Eppersdorfu (St. Peter bei Eppersdorf). Danes podružnica župnije Šentlipš pri Rajneku (St. Filippen bei Reinegg).

⁶⁸ Več o dominikanskem samostanu glej Mlinarič: *Marenberški dominikanski samostan 1251–1782*.

⁶⁹ Še danes podružnica župnije Radlje.

sodili še cerkvi sv. Lenarta na Radlju⁷¹ in nova ter neposvečena cerkev Sv. treh kraljev na Radlju.⁷²

Blizu Radelj leži župnija **Muta** z župnijsko cerkvijo svete Marjete Antiohijske, kamor so med drugim spadale podružnične cerkve sv. Janeza Krstnika na Spodnji Muti,⁷³ sv. apostolov Petra in Pavla v Ribičju, sv. Primoža in Felicijana nad Muto⁷⁴ ter kapelica na Gortini.⁷⁵ Pri nadaljnjem opisu župnije je škof Stadion v nasprotju s preostalimi opisi navedel dve cerkvi sv. Jerneja. Za prvo je podal, da je inkorporirana samostanu avguštincev na Muti,⁷⁶ drugo lahko identificiramo kot cerkev sv. Jerneja v Radvanju.⁷⁷

K lavantinski škofiji je spadala koroška župnija **Lavamünd oz. Labot**, ki je bila prav tako kot Muta in Radlje v rokah svetnih duhovnikov. Župnija z Marijino cerkvijo se je ponašala kar z desetimi podružnicami sv. Janeza Krstnika v Labotu, sv. Jakoba pod Rabštajnom,⁷⁸ sv. Lovrenca,⁷⁹ sv. Marije Magdalene,⁸⁰ evangelista Marka v Ettendorfu,⁸¹ sv. Lamberta,⁸² sv. Križa v Andersdorfu,⁸³ sv. Ožbalta pri šentpavelskem samostanu,⁸⁴

sv. Agate v Podgori⁸⁵ in neposvečena cerkev sv. Pankracija v Drumljah.⁸⁶

Po opisu župnije Lavamünd je Stadion prikazal *župnijo* oz. natančneje vikariat **Pernice**.⁸⁷ Tja sta spadali dve podružnični cerkvi, in sicer na novo zgrajena/sic! in še neposvečena cerkev sv. Jakoba v Soboti⁸⁸ ter sv. Lenarta pri Soboti.⁸⁹

Potem je škof orisal župnije, povezane z benediktinskim samostanom v Šentpavlu na Koroškem, in sicer župnijo **Brezno** s podružnično cerkvijo sv. Ožbalta,⁹⁰ **Remšnik** s podružničnima cerkvama sv. Katarine na Kapli⁹¹ in sv. Pankracija in Nereja,⁹² župnijo **sv. Martina v Labotski dolini (St. Martin im Granitztal)**⁹³ s podružnicama sv. Nikolaja⁹⁴ in sv. Kolomana,⁹⁵ župnijo **Pustrica**⁹⁶ ter župnijo **sv. Jurija v Labotski dolini (St. Georgen unter Stein)**⁹⁷ s kapelico sv. Katarine.⁹⁸ Šentpavelski opat

⁷⁰ Še danes podružnica župnije Radlje.

⁷¹ Tudi St. Leonhard in der Ebene ali St. Leonhard am Berg. Omenjena cerkev je danes podružnica župnije sv. Lovrenca pri Ivniku (St. Lorenzen ob Eibiswald), do leta 1829 je spadala pod marenberško župnijo.

⁷² Še danes podružnica župnije Radlje.

⁷³ Stadion je za cerkev na Spodnji Muti navedel, da jo je posvetil papež Leon IX., vendar sta Orožen in Tangl to trditev zavrnila. Tangl: *Reiche der Bischöfe von Lavan*, str. 304; Orožen: *Das Bistum und die Diözese Lavant*, str. 116.

⁷⁴ Vse tri navedene cerkve so še danes podružnice župnije Muta.

⁷⁵ Današnja cerkev sv. Štefana na Gortini.

⁷⁶ Avguštinci so se najprej naselili na Spodnjo Muto in za redovne potrebe uporabljali cerkev sv. Janeza Krstnika. Ko so Turki leta 1532 požgali samostan, so se preselili na Zgornjo Muto, kjer so si postavili samostan z manjšo cerkvico oz. kapelo, od katerega pa ni danes nič ostalo. Curk – Vidmar – Radovanovič: *Samostani na Slovenskem*, str. 219–224. Možno je, da so avguštinci cerkev oz. kapelo pri samostanu posvetili sv. Jerneju, ne smemo pa izključiti niti možnosti pomote. Več o avguštincih glej: Orožen: *Das Bistum und die Diözese Lavant*, str. 122–123.

⁷⁷ Danes župnija Sv. Jernej nad Muto z župnijsko cerkvijo sv. Jerneja.

⁷⁸ St. Jakob unter Rabenstein. Po prvi svetovni vojni je začela propadati. Kärnten, str. 481.

⁷⁹ Danes župnija Šentlorence (St. Lorenzen am Lorenzenberg).

⁸⁰ Sv. Marija Magdalena na Štalenski gori (St. Magdalena auf dem Magdalensberg). Podružnica župnije Šentlorence.

⁸¹ Danes župnija Ettendorf z župnijsko cerkvijo sv. Marka. Najprej ekspoziatura župnije Labot, od leta 1808 naprej samostojna župnija.

⁸² Sv. Lambert na Lamprechtsbergu (St. Lambert am Lamprechtsberg). Podružnica župnije Ettendorf.

⁸³ Hl. Kreuz in Andersdorf. Od leta 1786 naprej spada pod župnijo sv. Jurija v Labotski dolini.

⁸⁴ Po Orožnovi navedbi: Sv. Ožbalt pri Šentpavlu (St. Oswald bei St. Paul). Orožen: *Das Bistum und die Diözese Lavant*, str. VII.

⁸⁵ Sv. Agata v Podgori pri Labotu (St. Agnes in Unterbergen). Podružnica župnije Lavamünd.

⁸⁶ Sv. Pankracij v Drumljah (St. Pankratius in Wunderstätten). Leta 1925 je bila uničena v požaru. Karnten, str. 798.

⁸⁷ Orožen navaja, da so bile Pernice najverjetneje povzdignjene v župnijo v času jožefinskih reform. Orožen: *Das Bistum und die Diözese Lavant*, str. 106.

⁸⁸ Župnija Sobota oz. Soboth na današnjem avstrijskem Štajerskem. Cerkev sv. Jakoba je leta 1637 pogorela in bila v letih 1645–1653 obnovljena. Leta 1789 je postala župnijska cerkev v okviru dekanije Radlje. Po prvi svetovni vojni je bila dodeljena apostolski administraturi sekavskega škofa. Steiermark (ohne Graz), str. 526–527.

⁸⁹ Sv. Lenart v Zambichlu (St. Leonhard in Zambichl), zgrajena v letih 1645–1653. Pred tem je na istem kraju obstajala manjša kapelica, kamor so ljudje hodili na romanja. Orožen: *Das Bistum und die Diözese Lavant*, str. 112.

⁹⁰ Danes župnija Sv. Ožbalt ob Dravi.

⁹¹ Danes župnija Kapla na Kozjaku z župnijsko cerkvijo sv. Katarine.

⁹² Sv. Pankracij na Radelci. Še danes podružnica župnije Remšnik.

⁹³ Tudi Šmartin v Granici ali Št. Martin v Granici ali Šmartin pri Šentpavlu v Labotski dolini ali Šmartin v Granitztal.

⁹⁴ Sv. Nikolaj/Miklavž na Vinogradih (St. Nikolaus am Windischen Weinberg). Še danes podružnica župnije Št. Martin v Granici.

⁹⁵ Sv. Koloman pri Grebinju (St. Koloman/Kollmann am Windischen Weinberge). Danes podružnica župnije Grebinj (Markt Griffen).

⁹⁶ Župnija Pustrica (Pustritz) z Marijino cerkvijo. Glede na podatke v šematizmih krške škofije je bila do leta 1685 podružnica župnije Šmartin pri Šentpavlu v Labotski dolini. V delu *Formularium et Descriptio Diocesis Lavantinae 1690* se navaja še kot podružnica župnije Šmartin, to pa je upošteval Orožen. Orožen: *Das Bistum und die Diözese Lavant*, str. VII.

⁹⁷ Danes župnija St. Georgen im Lavanttal.

⁹⁸ Kapelica sv. Katarine na gradu Stein.

je bil odvetnik ali patron vseh omenjenih župnijskih cerkev,⁹⁹ menihi iz samostana so – z izjemo Remšnika¹⁰⁰ – skrbeli za bogoslužje.

Po opisu arhidiakonata v Št. Andraž¹⁰¹ je škof opisal še **komisariat/dekanijo sv. Florijana** na Štajerskem, kjer so za vse župnije skrbeli svetni duhovniki. Kot prvo je navedel bogato župnijo **sv. Florijana ob Laznici**¹⁰² s podružnično cerkvijo sv. Ulrika,¹⁰³ ki je imela največ obhajancev v celotni škofiji, kar šest tisoč. Potem so prišle na vrsto župnije **Schwanberg**¹⁰⁴ s podružnično cerkvijo sv. Ane¹⁰⁵ in na novo zgrajeno oz. obnovljeno ter neposvečeno cerkvijo sv. Jožefa,¹⁰⁶ župnija **Gams oz. Gams**¹⁰⁷ in župnija **Osterwitz** z župnijsko cerkvijo Device Marije oz. Žalostne Matere Božje, danes romarsko cerkvijo, ki ji je pripadala podružnica sv. Nikolaja v Trahüttenu.¹⁰⁸

V župniji sv. Petra v Sulmski dolini (**St. Peter im Sulmtal**) je Stadion zabeležil sledove gradbene dejavnosti. Za župnijsko cerkev sv. Petra je pristavil, da je bila leta 1699 popolnoma prenovljena in dve leti kasneje posvečena.¹⁰⁹ Pri cerkvi je opazil zvonik, ki je stal ločeno od cerkve, to pa je še danes precejšnja posebnost. Zvonik je bil takrat sicer v ruševinah, vendar se je na obzorju že kazala obnova. Obnovitveni vnemi se ni izognila niti župnija Landsberg oz. **Deutschlandsberg**,¹¹⁰ ki je v pre-

ostalnih virih podobno kot Pernice navedena kot vikariat.¹¹¹ Škof je za župnijsko cerkev Vseh svetih navedel, da je bila pred kratkim na novo zgrajena, a še ni posvečena.¹¹² Poleg župnijske cerkve je omenil še prelepo cerkvico sv. Lovrenca, mučenca, na gradu Deutschlandsberg, ki je bil v lasti salzburskih nadškofov.

Po prikazu župnijske cerkve **sv. Vida v Altenmarktu**¹¹³ s podružnično cerkvijo sv. Katarine v Beli¹¹⁴ se je avtor ustavil pri župniji sv. Andreja v Slatinskem dolu (**St. Andrä im Sausal**). S tamkajšnjim moralnim stanjem ni bil čisto zadovoljen, saj je zabeležil, da se v župniji najdejo zakonci, ki bivajo narazen brez ustreznega dispenza cerkvenih oblasti, kar je sicer opazil že v župnijah St. Peter im Sulmtal in Bad Gams.

V komisariatu je opisal še župnijo **sv. Jakoba v Freilandu (St. Jakob in Freiland)**, sicer inkorporirano slavnemu samostanu Admont,¹¹⁵ s podružnico sv. Ožbalta,¹¹⁶ in župnijo **Gleinstätten** z obnovljeno župnijsko cerkvijo sv. Mihaela,¹¹⁷ ki sta ji pripadali podružnica sv. Martina,¹¹⁸ potrebna prenovne, in podružnica sv. Jurija v Greithu.¹¹⁹ Kot zadnja je prišla na vrsto župnija **Holleneegg** s cerkvijo svetega Egidija na istoimenskem gradu. Župnijo je upravljal svetni duhovnik, ki ni bival na gradu, ampak pri podružnici sv. Wolfganga.¹²⁰

Opis škofije ne bi bil popoln brez seznama cerkva na ozemlju salzburske nadškofije, pri katerih je lavantinski škof deloval bodisi kot patron bodisi kot odvetnik: sv. Marka v Volšperku/Wolfsbergu,

⁹⁹ Župnija oz. cerkev sv. Jurija v Labotski dolini je bila edina cerkev, pri kateri škof ni navedel odvetnika in patrona/prezentatorja.

¹⁰⁰ Za župnijo Remšnik je skrbel svetni duhovnik, ki je nosil naziv vikar.

¹⁰¹ Med opisanimi župnijami spadajo danes pod mariborsko nadškofijo Dravograd, Muta, Radlje, Pernice, Remšnik in Brezno, župnije sv. Jurija v Labotski dolini, Št. Andraž, Maria Rojach, Mostič, Labot, Šmartin pri Šentpavlu in Puštrica pa pod krško oz. celovško škofijo.

¹⁰² Danes župnija Gross St. Florian. Leta 1371 je bila župnija inkorporirana lavantinski škofijski menzi. Po jožefinskih cerkvenih reformah je župnija skupaj s celotnim komisariatom pripadla sekavski škofiji.

¹⁰³ Sv. Ulrik/Urh na Ulrichsbergu (St. Ulrich am Ulrichsberg). Do leta 1786 je bila podružnica župnije sv. Florijana, danes podružnica župnije Deutschlandsberg.

¹⁰⁴ Župnija Schwanberg z župnijsko cerkvijo sv. Janeza Krstnika.

¹⁰⁵ Danes župnija sv. Ane pri Schwanbergu z župnijsko cerkvijo sv. Ane (St. Anna ob Schwanberg).

¹⁰⁶ Sv. Jožef v Schwanbergu (Hl. Josef am Berge). Še danes podružnica župnije Schwanberg. Leta 1692 je bila zgrajena leta 1685 na mestu nekdanjega stražnega stolpa. Steiermark (ohne Graz), str. 507–509.

¹⁰⁷ Župnija Bad Gams z župnijsko cerkvijo svetega Jerneja.

¹⁰⁸ Danes župnija Trahütten z župnijsko cerkvijo sv. Nikolaja.

¹⁰⁹ Cerkev sv. Petra je bila zgrajena oz. obnovljena leta 1699 po požaru leta 1645. Steiermark (ohne Graz), str. 481.

¹¹⁰ Župnija Deutschlandsberg z župnijsko cerkvijo Vseh svetih.

¹¹¹ Glede na podatke v šematizmah sekavske škofije je bila kot župnija omenjena leta 1643. *Personalstand der Säkular- und Regular-Geistlichkeit der Diözese Seckau in Steiermark im Jahre 1913*, str. 147.

¹¹² Cerkev Vseh svetih v Deutschlandsbergu je bila zgrajena v letih 1687/8–1701 na osnovi kapele iz 14. stoletja. Steiermark (ohne Graz), str. 70–71.

¹¹³ St. Veit in Altenmarkt. Cerkev sv. Vida v Altenmarktu je bila do leta 1798 župnijska cerkev župnije Wies.

¹¹⁴ Danes župnija Wiesel z župnijsko cerkvijo sv. Katarine.

¹¹⁵ Tamkajšnji opat je bil odvetnik in patron župnijski cerkvi. Škof Stadion je omenil, da odnosi med opati in lavantinskimi škofi v 17. stoletju niso bili zmeraj rožnati. *Relatio Moderni Status Episcopatus Lavantini*, str. 97.

¹¹⁶ Danes župnija sv. Ožbalta v Freilandu (St. Oswald in Freiland).

¹¹⁷ Cerkev je bila na novo zgrajena leta 1692, zvonik sredi 18. stoletja. Steiermark (ohne Graz), str. 136–137.

¹¹⁸ Sv. Martin v Sulmski dolini (St. Martin im Sulmtal(e)), danes župnija.

¹¹⁹ St. Georgen am Lukowitsch, še danes podružnica župnije Gleinstätten. Cerkev je romansko gotskega izvora in velja za najstarejšo cerkev v okolici. Steiermark (ohne Graz), str. 426–427.

¹²⁰ Sv. Bolfenk pri Hollenegg (St. Wolfgang ob Hollenegg). Podružnica župnije Hollenegg.

PRIKAZ LAVANTINSKE ŠKOFIJE LETA 1700

ŽUPNIJA	ODVETNIK	ŠT. PODRUŽNIC	OBHAJANCI OZ. OBHAJANI
Stolnica v Št. Andražu z inkorporiranimi cerkvami	stolni pošt pri (večini) inkorporiranih cerkvah	8	3.400–3.600
Maria Rojach	šentpavelski opat	4	2.000
Dravograd	lavantinski knezoškof	6	1.500
Mostič (Brückl)	grof Khevenhüller kot lastnik gradu Hochosterwitz	9	1.200
Radlje	lavantinski knezoškof	4	1.200
Muta	lavantinski knezoškof	6	1.000
Labot	lavantinski knezoškof	10	2.000
Vikariat Pernice	lavantinski knezoškof	2	700
Brezno	šentpavelski opat	1	350
Remšnik	šentpavelski opat	2	1.400
Šmartin pri Šentpavlu	šentpavelski opat	2	1.200
Pustrica	šentpavelski opat	0	200
Sv. Jurij v Labotski dolini (St. Georgen im Lavanttal)	brez navedbe	0	600
Sv. Florijan ob Laznici (St. Florian)	lavantinski knezoškof	1	6.000
Schwanberg	štajerski deželni knez	2	1.800
Gams/Bad Gams	grof Wildenstein kot lastnik gradu Wildbach	0	1.550
Osterwitz	salzburški nadškof	1	800
Sv. Peter v Sulmski dolini (St. Peter im Sulmtale)	grof Kuenburg kot lastnik gradu Holleneegg	0	600
Vikariat Deutschlandsberg	salzburški nadškof	1	600
Sv. Vid v Altenmarktu (St. Veit in Altenmarkt)	grof Eibiswald kot lastnik gradu Burgstall	1	1.500
Sv. Andrej v Slatinskem dolu (St. Andrä im Sausal)	lastnik gradu Waldschach	0	760
Sv. Jakob v Freilandu (St. Jakob in Freiland)	opat v Admontu	1	650
Gleinstätten	lavantinski knezoškof	2	1.400
Holleneegg	grof Kuenburg kot lastnik gradu Holleneegg	1	1.400
		SKUPAJ ¹²¹	33.810–34.010

¹²¹ Če prištejemo še neobhajane, ki so glede na podatke v opisu predstavljali nekako tretjino župljanov, dobimo približno število prebivalcev cele škofije, to je okrog 45.000 do največ 50.000. Seveda je pri tej navedbi treba upoštevati dejstvo, da so navedene številke zgolj okvirne.

sv. Janeza pri Wolfsbergu, sv. Marije v Labotski dolini (St. Marein im Lavanttal), sv. Mihaela pri Wolfsbergu, sv. Marjete pri Wolfsbergu, sv. Petra pri Reichenfelsu, sv. Egidija v Schieflingu s podružnicama, sv. Marije pri Neumarktu (St. Marein bei Neumarkt) s podružnicami, sv. Vida (St. Veit in der Gegend), sv. Jerneja v Rantnu, sv. Marjete pri Silberbergu,¹²² sv. Martina pri Silberbergu, sv. Štefana pri Brežah (Dürnstein) in sv. Jakoba pri Brežah (St. Jakob in der Wiegen).¹²³

Sklep

Škof Franc I. Gašpar pl. Stadion je sestavil podroben in obširen opis takratne lavantinske škofije v latinskem jeziku. Končna oblika opisa z naslovom *Relatio Moderni Status Episcopatus Lavantini* je bila dokončana leta 1702 v Št. Andražu. Iz opisa lahko razberemo kar nekaj podatkov o škofiji, škofu in posameznih župnijah. Kot takšen je pomemben vir ne samo za cerkveno zgodovino in cerkvenoupravno ureditev, ampak tudi za krajevno in umetnostno zgodovino, zato bi ga bilo smiselno objaviti v celoti. Objava bi pripomogla k boljšemu poznavanju in razumevanju takratnega notranjeavstrijskega prostora in bi bila zanimiva tudi po mednarodni plati.

Viri in literatura

Neobjavljeni viri

Nadškofijski arhiv Maribor (NŠAM)

Fond Dekanije, D XVI – Radlje, Marenbergerischen Lüst Garthen.

Fond Škofijska pisarna, F 1 – Bistum Lavant, temporalije, šk. 1 in 3.

Fond Škofijska pisarna, F 1 – Bistum Lavant, temporalije, Formularium et Descriptio Diocesis Lavantinae 1690 in Relatio Moderni Status Episcopatus Lavantini.

Fond Škofijska pisarna, F 2 – Bistum Lavant, spiritualije, šk. 4 in 5.

Fond Škofijska pisarna, F 61 – Kanonične vizitacije in birmovanja, šk. 1 in 2.

Zbirka rokopisov, Codex Henrici.

Zbirka Šematizmi, Šematizmi krške in sekavske škofije.

Objavljeni viri

Hutz, Ferdinand: *Das Weiberegister des Lavanter Bischofs Leonhard Peurl 1509–1536*. Gradec: Im Selbstverlag der Historischen Landeskommission für Steiermark, 1994.

Monumenta historica ducatus Carinthiae. Geschichtliche Denkmäler des Herzogthumes Kärnten. Von Jaksch, August, izd. Band IV./I. (1202–1262). Celovec: Ferd. V. Kleinmayr, 1906.

Ožinger, Anton: Listine lavantinske škofije v Pokrajinskem arhivu Maribor. *Viri 4*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 1989.

Stobaeus von Palmburg, Georg: *Epistolae ad Diversos*. Dunaj: Apud Augustinum Bernardi, 1758.

Veselsky, Oskar: *Die Konsekrationsberichte aus den Ordinations – und Konsekrationsprotokollen der Bischöfe von Lavant im 16. Jahrhundert*. Gradec: Historische Landeskommission für Steiermark, 1997.

Von Zahn, J.: *Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark*. II. Band (1192–1248). Gradec: Verlag des Historischen Vereines für Steiermark, 1879.

Literatura

Ambrožič, Matjaž: Iz zgodovine lavantinskega (mariborskega) stolnega kapitlja v Št. Andražu in Mariboru. *Mariborska stolnica ob 150. obletnici Slomškovega prihoda v Maribor* (ur. dr. Stanko Lipovšek). Maribor: Stolna župnija Maribor, 2009, str. 59–101.

Amon, Karl: *Die Bischöfe von Graz–Seckau 1218 bis 1968*. Gradec, Dunaj, Köln: Styria, 1969.

Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648. Berlin: Duncker & Humblot, 1996.

Curk, Jože: Dravograd z okolico. *Kulturni in naravni spomeniki Slovenije: 148*. Maribor: Obzorja, 1985.

Curk, Jože – Vidmar, Polona – Radovanovič, Sašo: *Samostani na Slovenskem: do leta 1780*. Maribor: Ostroga, 2008.

Dolar, France: Slovenska cerkvena pokrajina. *Acta Ecclesiastica Sloveniae 11*. Ljubljana: Teološka fakulteta, Inštitut za zgodovino Cerkve, 1989.

Dolar, France: Ustanovitev lavantinske škofije. *Studia Historica Slovenica. Časopis za humanistične in družboslovne študije 10* (2010), št. 2–3, str. 287–300.

Kärnten. *Dehio-Handbuch. Die Kunstdenkmäler Österreichs*. Dunaj: Anton Schroll & Co, 1981.

¹²² Danes župnija Norcia.

¹²³ Vse naštetje župnije so spadale bodisi pod tujski bodisi pod breški arhidiakonot. Salzburško ozemlje na Koroškem je bilo namreč od 12. stoletja naprej razdeljeno na zgornje- in spodnjekoroški arhidiakonot, leta 1624 je sledila delitev spodnjekoroškega na dva arhidiakonata s središčem v Brežah (Kappel – Friesach) in Tinjah (Tainach – Völkermarkt). Meje spodnjekoroškega arhidiakonata, ki je na severu segal do Mure, se niso popolnoma ujemale z deželnimi mejami, zato se je območje delovanja lavantinskih škofov razširilo še na današnje štajersko ozemlje. Tropper: *Vom Missionsgebiet zum Landesbistum*, str. 178.

Kovačič, Franc: *Zgodovina lavantinske škofije (1228–1928)*. Maribor: Lavantinski kn. šk. ordinarijat, 1928.

Letopis Cerkev na Slovenskem, Ljubljana: Nadškofija Ljubljana, 2000.

Mlinarič, Jože: *Marenberški dominikanski samostan 1251–1782: zgodovinski pregled in dejavnosti dominikank*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 1997.

Orožen, Ignacij: *Das Bisthum und die Diözese Lavant, Theil 1. Das Bisthum, das Domkapitel und die Dekanate: Marburg, Marenberg, Jaring, St. Leonhard in W. B., Kötsch und Zirkoviz*. Maribor: Knezoškofijski ordinarijat, 1875.

Ožinger, Anton: *Zgodovina mariborsko-lavantinske škofije. Letopis mariborske škofije za sveto leto 2000. Slomškovo zbornik* (ur. Jože Goličnik). Maribor: Slomškova založba, 2001, str. 68–90.

Steiermark (ohne Graz). *Debio-Handbuch. Die Kunstdenkmäler Österreichs*. Dunaj: A. Schroll & Co, 1982.

Tangl, Karlmann: *Reihe der Bischöfe von Lavant*. Klagenfurt: J. Leon, 1841.

Tropper, Peter: *Vom Missionsgebiet zum Landesbistum: Organisation und Administration der katholischen Kirche in Kärnten von Chorbischof Modestus bis zu Bischof Köstner*. Celovec: Carinthia, 1996.

Zusammenfassung

BISCHOF FRANZ I. KASPAR EDLER VON STADION UND SEINE BESCHREIBUNG DES BISTUMS LAVANT

Das Bistum Lavant mit dem Sitz in St. Andrä im Lavanttal in Kärnten wurde im Jahr 1228 als sogenanntes »Eingenbistum« vom Salzburger Erzbischof Eberhard II. (1200–1246) gegründet. Die Grenzen des neugegründeten Bistums setzte der Erzbischof erst im Jahr 1244 in Friesach fest. Dem an der Grenze zwischen den Herzogtümern Steier-

mark und Kärnten liegenden Bistum wurde die Pfarrei St. Andrä im Lavanttal mit Filialkirchen, die Pfarrei Lavamünd mit Filialkirchen, die Pfarrei Remšnik, die Pfarrei Groß St. Florian mit Filialkirchen, die Filialkirche (Kapelle) St. Peter im Sulmtal, die Kapelle St. Martin im Sulmtal und die Kapelle in Sulztal an der Weinstraße südwestlich von Leibnitz zugewiesen. Das Archidiakonatsrecht über diese Kirchen einschließlich des Kapitels in Dravograd übte der Propst in St. Andrä aus. Der Umfang des Bistums blieb bis zu den Josephinischen Kirchenreformen unverändert. Von diesem Gebiet gehören heute Dravograd und das Dekanat Radlje zum Erzbistum Maribor, das aus dem Bistum Lavant hervorgeht.

An der Wende vom 17. zum 18. Jahrhundert verfasste der Lavanter Fürstbischof und gleichzeitige Salzburger Generalvikar in Kärnten, Franz I. Kaspar Edler von Stadion (1673–1704), eine Beschreibung des Bistums Lavant im damaligen Umfang. Die in lateinischer Sprache verfasste Arbeit mit dem Titel *Relatio Moderni Status Episcopatus Lavantini* erhielt im Jahr 1702 ihre endgültige Form. In ihr sind alle durch die Ausdehnung und Entwicklung des Pfarrnetzes entstandenen Pfarr- und zugehörigen Filialkirchen und Klöster aufgelistet und beschrieben. Einbezogen sind folgende Pfarreien bzw. Pfarrkirchen: St. Andrä im Lavanttal, Maria Rojach, Lavamünd, Propstei Dravograd, Brückl, Radlje, Muta, Brezno, Remšnik, Pernice, St. Georgen unter Stein (St. Georgen im Lavattal), St. Martin im Granitztal, Groß St. Florian, Schwanberg, St. Jakob in Freiland, Hollenegg, Osterwitz, St. Bartholomäus in Gams (Bad Gams), St. Andrä im Sausal, Gleinstätten, St. Veit in Altenmarkt, Deutschlandsberg und St. Peter im Sulmtal. Außer der Beschreibung der Pfarreien und Klöster sind noch die Patronatsrechte der Bischöfe von Lavant bei den einzelnen Kirchen in der Steiermark und in Kärnten angeführt.